

SAĞLIK TURİZMİ: TEHDİT VE FIRSATLAR BAĞLAMINDA TÜRKİYE AÇISINDAN BİR DURUM DEĞERLENDİRMESİ

Health Tourism: An Assessment for Turkey in the Context of Threats and Opportunities

Abdullah SOYSAL*

ÖZ

Turizm ekonomik ve sosyal yönlerden ülkeler için giderek önemi daha da artan sektör durumuna gelmektedir. Denize girmek, boş zaman geçirmek vb. gibi faktörlerle ön plana çıkan turizm günümüzde daha çok sağlık bakımından yapılan gezi ve tatil olarak ön plana çıkmaktadır. İkamet edilen yerden başka bir yere (yurtiçi veya yurtdışı) herhangi bir sağlık sebebiyle tedavi amaçlı yapılan seyahatler olarak ifade edilen sağlık turizmi, ekonomik ve sosyal yönlerden ülkeler için giderek önemi daha da artan bir sektör durumuna gelmektedir. Bu bağlamda dünyadaki gelişmelere bağlı olarak Türkiye, gerek coğrafi yapısı, iklimi, doğal zenginlikleri ve gerekse göreceli olarak ucuz ve kaliteli sağlık hizmetleri ile pek çok ülke vatandaşının dikkatini çekmektedir. Bu çalışmanın amacı; sağlık turizmi hakkında bilgi vermek ve Türkiye sağlık turizminin dünya sağlık turizmi içindeki yerini ortaya koymak ve tehdit ve fırsatlar bağlamında Türkiye açısından sağlık turizmi için bir durum değerlendirmesi yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: *turizm, sağlık turizmi, Türkiye'de sağlık turizmi*

ABSTRACT

Tourism is becoming more important for countries in the economic and social aspects. Tourism is coming fore as swimming and spending leisure time. But today tourism is coming fore as health care trips and vacations. Health tourism that expressed as travels interurban or intercountry with the aiming of treatment and leisure started to become an important revenue generation tool for the world countries. Turkey draws attention of many foreign citizens in terms of its geographical structure, climate, natural riches and relatively cheap and high quality health care services. The aim of this study is to inform about health tourism and reveal Turkey's health tourism location in the world health tourism and an assesment for turkey in the context of threats and opportunities

Keywords: *Tourism, Health Tourism, Health Tourism In Turkey.*

* Prof. Dr. Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi, asoysal@

GİRİŞ

GEREK TÜRKİYE’DE GEREKSE tüm dünyada ağırlıklı turizm türü klasik tatil turizmi anlayışına dayanan kitlesel turizmdir. Turizme ilişkin verilere göre, Türkiye’ye gelen yabancıların % 50’den fazlası tatil, dinlenme, gezme, görme amaçlı ziyaretçilerden oluşmaktadır. Bu nedenle de Türkiye kendi olanaklarına ve kaynaklarına uygun seçenek turizm türleri oluşturmak ve bunları geliştirmek zorundadır. Klasik kitlesel turizmin en önemli ekonomik boyutu da harcama düzeyinin düşük olmasıdır. Oysaki özel pazar dilimlerine hitap eden turizm türlerinin bireysel harcama düzeyleri çok yüksektir çünkü bu turizm türlerine varlıkları ve harcama potansiyeli kesimler daha fazla katılmaktadır. Bunlardan en önemlisi de sağlık turizmidir (İçöz, 2009, s. 2258).

Sağlık turizmi, dünyada 100 milyar dolarlık bir hacme ulaşarak tüm ülkelerin dikkatini çeken bir konuma ulaşmıştır. Sağlık turizmi sadece termal turizm ya da SPA (Sanitas Per Aquam) (sudan gelen sağlık) turizmi ile sınırlı kalmamış, tıp uygulamalarını da kapsar duruma gelmiştir. Dünya nüfusunun artması, yaşam kalitesinin yükselmesi, çeşitli ülkelerde sağlık hizmeti maliyetlerinin yükselmesi sebebiyle, insanlar daha kaliteli ve görece ucuz hizmet alabilecekleri ülkelere yönelmişlerdir. Yaşlı nüfusun oransal olarak artması da sağlık turizmini artıran etkenlerden biri olmuştur (Özer ve Songur, 2012, s.70). Bu çalışma, sağlık turizmi hakkında bilgi vermek ve Türkiye sağlık turizminin dünya sağlık turizmi içindeki yerini ortaya koymak ve tehdit ve fırsatlar bağlamında Türkiye açısından sağlık turizmi için bir durum değerlendirmesi yapmayı amaçlamaktadır.

Sağlık ve Sağlık Turizmi Kavramı

Genel olarak sağlık, hasta ya da sakat olmama durumu olarak tanımlansa da en geçerli tanım Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ-WHO) kuruluş anayasasında kullanılan sağlık tanımıdır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ-WHO) ‘nün 1948’deki tanımına göre “sağlık yalnızca hastalık ya da sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik durumudur” denilmektedir (Akın, 2007, s. 17). Sağlık turizmi ise Turizm Bakanlığı tanımında “tedavi olmak için yapılan seyahatlerdir” denilmektedir. Bir diğer ifadeyle, ülkelerarası hasta turizm potansiyelinden yararlanarak sağlık kuruluşların gelişmesine imkân tanıyan turizm türüdür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016). Sağlık turizmi bir başka tanımda, sağlığın korunması ve sağlığın geri kazanılması amacıyla başlayan ve sağlık hizmetleri unsurlarının yanı sıra tatil unsurlarını da kapsayan seyahatler, konaklamalar ve organizasyonlardan doğan olay ve ilişkilerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Özer ve Songur, 2012, s.70). Sağlık turizmi de bu kapsamda tanımlandığında, en geniş anlamıyla, “sağlık turizmi, kendi yaşadığı yerden başka yerlere tıbbi (ameliyathalar, diş/göz tedavileri, organ nakli, tanı hizmetleri, vb.) ve tıbbi olmayan (estetik operasyonları, sağlıklı yaşam ve zindelik -“wellness”-, üçüncü yaş ba-

kım/tedavi) hizmetleri almak üzere *seyahat eden insanların oluşturduğu turizm-dir*” (Ross, 2001).

Sağlık turizmi genelde üç başlık altında incelenmektedir (www.saglik.gov.tr, 2016): (1) *İleri yaş ve engelli turizmi*: Bu turizm ileri yaş turizmi, yaşlı bakım hizmetleri, klinik otelde rehabilitasyon hizmetleri, engelliler için özel bakım ve gezi turları olarak kendini göstermektedir. Özellikle sağlık koşullarının iyileşmesi, insan ömrünün uzaması ve hastalıkların oranlarının azalması ile birlikte 65 ve daha yukarı yaştakilerin toplumdaki oranları yükselmiş ve etkin ve dinamik canlı bir yaşlı nüfus oluşmuştur. Bu yaş grubundaki bireylerin genellikle emekli olması ve bu nedenle zamanlarının bol olması, mevsim dışı ucuz turizm olanaklarının artması gibi nedenler yaşlı turizminin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gülen ve Demirci, 2011, s.80). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında oluşturulan sağlık turizminin geliştirilmesi programında ileri yaş turizminde 10.000 yatak kapasitesinin oluşturulması, 150.000 yabancı turistini ülkemizi ziyaret etmesi ve 750 milyon dolar gelir elde edilmesi hedeflenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2013, s.7).

(2) *Termal turizm ve SPA-Wellness*: Kültür ve Turizm Bakanlığı'na göre, termomineral su banyosu, inhalasyon, içme, çamur banyosu gibi çeşitli türdeki yöntemlerin yanında fizik tedavi, iklim kürü, rehabilitasyon, psikoterapi, egzersiz, diyet gibi destek tedavilerinin birleştirilmesi ile tedavi (yapılan kür) uygulamaları yanı sıra termal suların reaksiyon ve eğlence amaçlı kullanımı ile meydana gelen turizm türüdür. Bu turizm türünün kaplıca tedavileri ve fizyoterapiler, talosoterapiler, hidroterapi ve egzersizler, balneoterapi ve peloidoterapi, klimaterapi gibi yöntemleri vardır (www.saglik.gov.tr, 2016). Suyun sıcak veya soğuk ve farklı biçimlerde (damlama, akıtma, püskürtme ve duşlama) uygulanmasıyla elde edilen rahatlama ve ferahlama etkisi yaratan bütünleştirici tedaviye SPA turizmi (Edinsel ve Adıgüzel, 2014, s.174), bireylerin sağlıklarını geliştirmek veya korumak amacıyla kendilerini motive edecek yerlere yapılan seyahatlere ise wellness turizmi denir (Mueller ve Kaufmann, 2001, s.3).

(3) *Medikal (tıp) Turizm*: Bir kişinin başka bir ülkeye dış tedavisi, organ nakli gibi konularda sağlığını geri elde etmek amacıyla yaptığı seyahatlere medikal turizm denir (Khan ve Alam, 2014, s.258). Daha çok ileri tedaviler (kardiyovasküler cerrahi, radyoterapi vb.) transplantasyon, infertilite, estetik cerrahi, göz, diş, diyaliz tedavileri vb. tedavileri içine alan bir sağlık turizmi çeşididir (www.saglik.gov.tr, 2016). Günümüzde turizm türleri amaca, talebe ve insanların zevk ve hobilerine göre çok çeşitli ve değişken alanlardaki yeniliklerle giderek zenginleşmiştir.

Sağlık turizminin ortaya çıkardığı faydalar somut ve soyut olmak üzere sınıflandırılmıştır (Özer ve Songur, 2012, s.73-74). Buna göre sağlık turizminin somut faydaları şu şekilde sıralanabilir; Yabancı turistlerden kaynaklanan gelirler

ülkelerin ekonomik refahına katkı sağlar, gelişmekte olan ülkelere, fiyat tarifele-
rinde gelişmiş ülkelere karşı maliyet avantajı sağlar, ülkeler arasındaki bilgi pay-
laşımını artırır, ülke içinde veya dışında stratejik ortaklık sağlar, ülkeler arasında
teknoloji ve bilgi transferi sağlar, yabancı hastalara sunulan fırsatlar, kendi ülke-
lerindeki hastalara da daha iyi hizmet sunulmasını sağlar ve global pazarlama ve
tıbbi ticareti artırır. Sağlık turizminin soyut faydaları ise şu şekilde sıralanabilir;
Ülkelerin global sağlık bakım sunucusu olarak uluslararası kabulünü sağlar,
sosyal ve kültürel deneyimlerin paylaşılmasını sağlar, uluslararası ilişkilerin ge-
lişmesine katkı sağlar, ülkelere dünya düzeyinde sağlık bakım hizmeti sunduğu
imajını kazandırır, rekabet avantajı sağlar, hastane destek hizmetler arasında
daha iyi koordinasyon sağlar, kamu ve özel sektör ortaklığı sağlar ve hasta mem-
nuniyetini artırır.

Sağlık Turizminin Gelişmesinde Temel Etkenler

Bugün Türkiye, Avrupa ve Asya gibi 50'den fazla ülke sağlık turizmini ulusal
endüstri olarak tanımlamıştır. Ayrıca dünyada web üzerinden yapılan araştırma-
ların yüzde 4,5'ini sağlık oluşturmakta ve sağlık nedeniyle bireylerin sınır ötesi
seyahat imkanları da ciddi oranda artmaktadır (<http://turkiyede-saglik>, 2016).
Genel olarak sağlık turizminin gelişmesinde en temel etken ülkeler arasındaki
fiyat farklılıklarıdır. Örneğin, 2003 yılında kalbi delik olan bir çocuğun ameliyatı
ABD'de 70.000 Dolar iken Hindistan'da bu ameliyat yalnızca 4.400 Dolar'dır.
Açık kalp ameliyatları İngiltere'de 70.000, ABD'de 150.000 Dolara kadar yükse-
lirken, yine Hindistan'daki en iyi hastanelerde 3.000 ile 10.000 Dolar arasında
değişmektedir. Fiyat farklılıkları yanında *döviz kuru farklılıkları* da diğer önemli
etkendir. Sağlık turizmi konusunda destinasyon ülkelerden birindeki ülke para
biriminin değer kazanması ya da kaybetmesi karşılaştırmalı fiyat avantaj ya da
dezavantajlarından dolayı hastaların kolayca destinasyon değiştirmelerine yol
açabilmektedir. Bazı batı ülkelerinde *kozmetik, diş ameliyatları ve estetik amaçlı*
operasyonların sağlık sigortası kapsamı dışında tutulması da bu amacı taşıyan
insanların yabancı ülkelerde ucuz tedavi arayışlarına girmesine yol açmıştır.
Özellikle gelişmiş batı ülkelerinde II. Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı nüfus artışı
dönemi artık yerini düşük doğum oranı ve gittikçe yaşlanan nüfusun ağırlığına
bırakmıştır.

Günümüzde gelişmiş ülkelerde 65 yaşın üstündeki nüfus yüzde 20-25'lere
yaklaşmış durumdadır ve 2050 yılında yaşlı nüfus oranının yüzde 50'ye ulaşacağı
tahmin edilmektedir. Bu nüfus yüksek gelirli, fiyat duyarlılığı düşük, ancak pa-
zarlama karmaşasının diğer unsurlarını önemsemektedir (*bölge, kalite, hizmet*
vb.). İnsanların artık beden sağlığına daha fazla önem vermesi ve sağlıklı yaşam
tarzının benimsenmesi *kozmetik cerrahi, kaplıcalar, emeklilik toplulukları, fit-
ness merkezleri* gibi oluşumlara talep artışına yol açmıştır. Batı ülkelerinde *uzun*

süren ameliyat sıra bekleme zorunlulukları bu hastaları başka seçeneklere zorlamaktadır. Örneğin, bir batı ülkesinde diz kapağı ameliyatı için 18 ay beklenebilmektedir.

Sağlık turizmi için bir başka önemli etken de *kürtaj ve cinsiyet değişimi* gibi bazı operasyonların turist gönderen ülkelerde yasaklanmış olmasıdır. Medikal turizmin en uç örneği de *ötenazi* talepleri ile oluşan dış seyahatlerdir. Bu konuda son yıllarda *İsviçre* önemli bir destinasyon durumuna gelmiştir. Sağlık turizminin gelişmesinde bir diğer etken ise "*ulus-ötesi emeklilik*"tir. Başka ülkelerdeki yaşlılar için bakım merkezleri bu kategorideki turistleri çekmektedir. Kenya gibi ülkeler yaşlı hastaların uzun süre ülkede kalmasına izin vermektedir. Türkiye'de de bu kategorideki Kuzey Avrupa ülkelerinden gelen emeklilere hitap etme konusunda çalışmalar yapmaktadır. Almanya gibi bazı ülkelerde "*Bakım Sigortası*" sisteminin 1995 yılından beri uygulanması yaşlılara ve engellilere dönük sağlık hizmetleri bakımından önemli bir finansman kaynağı olmaktadır. Medikal turizm konusunda seyahat firmalarının devreye girmesi ile bu amaca dönük tur organizasyonları hastaların daha kolay seyahat etmesini sağlamaya başlamıştır. Nitekim ABD Seyahat endüstrisi pazardaki bu önemli fırsatı görmüş ve ABD'deki maliyetlerle karşılaştırıldığında % 80'lere varan tasarruf sağlama iddiasıyla, *uçak bileti, otel konaklama ve ameliyat masraflarını* içeren tur paketleri düzenlenmiştir.

Batı ülkelerindeki sigorta sistemlerinin tedavi amaçlı seyahatleri kolaylaştırması ve geliştirmekte olan ülkelerdeki sağlık kuruluşlarını akredite etmeleri bu sektörün gelişmesini hızlandırıcı bir etken olmaya başlamıştır. Örneğin, Amerika'daki Uluslararası Birleşik Komisyonu "*JCI - Joint Commission International*" (Sağlık kuruluşlarındaki güvenlik ve bakım standartlarını eğitim ve denetimlerle artırmayı amaçlayan uluslararası kuruluş) *çoğunluğunun İspanya, Brezilya, Suudi Arabistan, Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri*'nde bulunduğu 200'den fazla yabancı sağlık tesisini resmen tanımıştır. Medikal turizm dünya genelinde önemli bir dış kaynaktan (*outsourcing*) yararlanma alanı durumuna gelmiştir. Turizm alanında hizmetlerin dış kaynaktan yararlanılmasına en iyi örnek Japonya'dan verilmektedir. Bu ülkede emeklilere dönük *bakımevleri, golf ve gerontoloji (yaşlılık)* hizmetlerinin ülke içinde verilmesinden önce, bu hizmetlerin daha düşük fiyatlara verildiği ülkelere insanların gönderilmesi tercih edilmektedir. Örneğin, Japonya'daki 1 haftalık golf turizmi paketine katılmak yerine, bu paketi Tayland gibi ülkelere satın almak çok daha ucuzdur (İçöz, 2009, s.2265-2267).

Dünya'da ve Türkiye'de Sağlık Turizmi

Dünya genelinde sağlık turizmi açısından öne çıkan ülkelerin başında Hindistan, Tayland, Singapur, ABD, Malezya, Almanya, Meksika, Güney Afrika, Brezilya ve Kosta Rika gelmektedir. Medikal turizmde; Panama, Brezilya, Malez-

ya, Kostarika, Hindistan, Termal turizmde; Hindistan, Türkiye, Malezya ve Spa wellness turizminde ise; Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Avusturya, Bali, Maldivler başta gelen ülkeler arasındadır. Hindistan, medikal turizmin merkezi olarak kabul edilmektedir. Ürdün, 1970'lerden bu yana Ortadoğu ve Asya sağlık endüstrisinde önde gelen bölgenin en popüler, dünyanın da 5. ülkesi konumundadır. ABD'deki sağlık turizmi harcamalarının 5.5 milyar dolar, Avrupa'da 3.5 milyar Euro civarında olduğu, yaklaşık 120 yıldır sağlık turizmine hizmet veren Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Romanya gibi ülkelerden Çek Cumhuriyeti'nin bu sektörden kazancının yıllık 1 milyar doları aştığı belirtilmektedir. Ayrıca 2017 yılına kadar sadece ABD'den 23 milyon potansiyel hastanın 79.5 milyar dolarlık bir harcama yaparak deniz aşırı ülkelere sağlık turizmi amacıyla gideceği hesaplanmaktadır (Özer ve Songur, 2012, s.74-75).

Bu kapsamda gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar, turizmin, internetin, medyanın ve diğer kitle iletişim araçlarının etkisi sonucu diğer ülkelerdeki alternatif tıp imkanları, kaliteli ve ekonomik sağlık hizmetleri konusunda daha fazla bilgiye ulaşabilmektedirler. Bilinçlenen hastalar sigorta kuruluşlarını ve hükümetleri sağlık turizmi konusunda yeni arayışlara itmektedirler. Bunun sonucunda da her geçen gün, sağlık turizmi pazarı genişlemekte ve yatırımcılar tarafından ilgi görmektedir. Maliyet avantajı, bekleme listeleri, uluslararası seyahatin daha kolay ve ekonomik hale gelmesi, sağlık hizmetlerinde pek çok ülkenin üst düzey teknoloji ve standartlarda sağlık hizmeti vermesi, sağlık turizminin dünyanın çok geniş bir bölgesine yayılmasını sağlamıştır. Sağlık turizminin önemli bir halkasını medikal turizm oluşturuyor. Burada diş, göz, estetik, kalp-damar ve eklem protezleri, kısırlık tedavisi, tüp bebek gibi cerrahi girişimler gündeme geliyor. Bu tür sağlık hizmeti arayan insanlar, hem başarı hem de fiyat avantajları ile ön plana çıkan ülke ve merkezlere yöneliyor. Bu ülke ve merkezler Güney Avrupa, Güney Asya ve Güney Amerika'da dikkatimizi çekiyor. Çünkü bu ülkelerde yapılan tedavi ve cerrahi girişimlerin fiyatları kuzeydeki ülkelere çok daha düşük düzeylerde seyrediyor. Diğer yandan, bu ülkeler hem kolay ulaşılabilir coğrafik konumlarda bulunuyorlar hem de modern tıbbi hizmetleri etkin, yararlı ve başarılı bir şekilde sunabilecek alt yapı, donanım, teknoloji ve eğitilmiş insan kaynağına sahipler. Yine, bu güney ülkelerinde benzeri hizmetleri üretme maliyetleri, gelişmiş kuzey ülkelerinden daha düşük kaldığından bu tıbbi hizmetler maliyet etkin hale dönüşüyor (Aydın, 2012, s.93).

Türkiye'nin turizm potansiyeline baktığımızda ise Türkiye, dünyanın 16. ve Avrupa'nın 6. en büyük ekonomisidir. En hızlı gelişmekte olan 10 pazardan biri olarak G-20'nin de üyesidir. OECD verilerine göre, 2017 yılında Türkiye, Çin ve Hindistan'dan sonra en yüksek büyüme oranına sahip 3. ülke olacaktır (www.ab.gov.tr, 2017). Türkiye, dünyadaki en popüler 7. turizm merkezidir. "2010 Avrupa Kültür Başkenti" İstanbul ise dünyada en çok ziyaret edilen 7.

kenttir. Batı'nın en doğusunda ve Doğu'nun en batısında yer alan Türkiye, kendi bölgesinde, coğrafi, kültürel ve tarihi unsurlar sayesinde eşsiz bir stratejik konuma sahiptir. Türkiye, Orta Doğu, Güney Kafkasya, Orta Asya, Karadeniz havzası, Akdeniz ve Balkanlar gibi kritik bölgelerde etkin bir aktör ve güvenilir bir arabulucu/kolaylaştırıcı konumundadır. Büyük çoğunluğu Müslüman olan nüfusuyla Türkiye, laik bir demokrasinin kökleşmiş olduğu yegâne ülkedir (Aydın, 2014). Türkiye'nin sahip olduğu bu özellik, İslam diniyle demokratik değerlerin uzlaşabilir olduğunu göstermektedir. Türkiye hem Batılı hem İslami kuruluşlara aynı anda üye olan ender ülkelerden biridir. Türkiye tarih açısından dünyanın en zengin bölgelerinden birinde yer alır. Bu anlamda Türkiye Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu ülkeleri ile komşu olması nedeniyle geniş bir kitleye hitap edebilen bir ülkedir. AB ülkeleri ile entegre olan Müslüman bir ülke olması, böylelikle hem batı, hem de Müslüman ülkelerdeki hastalara hizmet verebilmesi açısından bu durum Türkiye için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Türkiye iklimi, uzun kıyı şeridi, doğal güzellikleri, tarihi mekanları, arkeolojik ören yerleri, gelişen altyapısı ve kaliteli konaklama tesisleri ile turizm sektörünün gelişmiş olduğu bir ülkedir (Topuz, 2012, s.98).

Türkiye'de turizm, ekonominin olumlu seyrine paralel olarak gelişmektedir. Son yıllarda gelen turist sayısının artmasıyla turizm gelirinun ekonomiyeye katkısı da artmıştır. 2015 yılında turizm geliri 31 milyar 464 milyon 777 bin dolar olmuştur. Türkiye ılıman kuşakta bulunan bir konuma sahip olduğu için özellikle deniz turizmine, ortalama yükseltisi fazla olduğu için kış turizmi açısından da çekiciliğe, tarihi özellikleri ile de dikkatleri üzerine çeken bir ülkedir. Tüm bu özellikleriyle Türkiye dünya turizm pazarından % 2.7, Avrupa turizm pazarından ise % 5.1 pay alarak, dünya sıralamasında turist girişleri açısından 8. turizm gelirleri açısından 9. sırada yer almaktadır. Türkiye, 2015 yılında ortalama 36 milyon 240 bin turist ağırlamıştır (www.dunya.com, 2017). Türkiye, "Yabancı Ziyaretçiler için Dünyada En İyi 10 Ülke" arasında yerini almıştır (Aydın, 2014, s.23).

Türkiye'nin sağlık turizmi ile ilgili gelişim sürecine bakıldığında özellikle 2002 yılı sonundan itibaren uygulanan "Sağlıkta Dönüşüm Programı" ile sağlık hizmetleri sunumunun daha etkili, verimli ve erişilebilir olması, çağdaş düzeyde ve nitelikli hale getirilmesi için bir dizi değişiklik ve yenilik uygulamalarına geçilmiştir. 2010-2014 stratejik eylem planı, 2023 sağlık vizyonu ve hükümet programı ile Türkiye sağlık alanında bölgesinde cazibe merkezi olması ve sağlık turizminde lider konuma gelmesi hedeflenmektedir. Dünyada giderek büyüyen sağlık ve termal turizm pastasında Türkiye'nin rekabet gücünün ve payının artırılması amacıyla Türkiye Turizm Stratejisi 2006 - 2023 Eylem Planı ana kararları kapsamında, Troya, Frigya ve Afrodısiya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri'nde ana tema olarak termal turizm belirlenmiş ve bu bölgelerin her

birinin bölgesel destinasyon olarak geliştirilmesi hedeflenmiştir. 2011 yılında ise sağlık turizminde mevzuat değişikliği yaşanmıştır. Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşların teşkilat ve görevleri hakkında KHK/663 2.10.2011 tarih ve 28103 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı'nı kurulmuştur. Bu daire başkanlığının görevi sağlık turizmi uygulamalarının geliştirilmesine yönelik düzenlemeler yapmak, ilgili kurumlarla koordinasyon sağlamaktır (Özer ve Songur, 2012, s.74-75). Konuyla ilgili www.saglikturizmi.gov.tr adresli web sitesi 4 dilde yayın yapmaktadır. Yurtdışı Çağrı Merkezi'nde yabancı hastalara 7 gün 24 saat İngilizce, Arapça, Rusça ve Almanca ve ayrıca mesai saatlerinde Farsça ve Fransızca dillerinde 444 47 28 nolu hattın tercümanlık ve danışmanlık hizmeti verilmektedir. Ekonomi Bakanlığı ise, sağlık turizmi ile ilgili yurtdışı tanıtımlarına finansal destek sağlamaktadır. Ayrıca 2013'ten itibaren sağlık turizminden elde edilen gelirlerden %50 vergi muafiyeti teşviki gelmiştir (Aydın, 2014). Bu bağlamda Türkiye'ye doğru hasta hareketliliğinin olduğu ülkeler yedi ana sınıfta incelenebilir (Tontuş, 2015):

Akrabalık bağları nedeniyle sıkı ilişkilerin olduğu ülkeler (Bulgaristan, Yunanistan, Suriye gibi)

Türk nüfusunun yoğun yaşadığı ülkeler (Almanya, Hollanda, Fransa gibi)

Altyapı ve hekim yetersizliği nedeniyle hizmet sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkeler (Libya, Irak, Balkan Ülkeleri, Türk Cumhuriyetleri gibi)

Sağlık hizmetlerinin pahalı olduğu ülkeler (İngiltere, Almanya, ABD gibi)

Uzun bekleme süresi olan ülkeler (İngiltere, Hollanda, Kanada gibi)

Sigorta sistemlerinin geri ödeme kapsamına almadığı dış hastalıkları gibi hizmetlerin bulunduğu ülkeler (Fransa, İngiltere, İrlanda, Almanya gibi ülkeler)

Özellikli hizmetlerin talep yoğunluğu olan ülkeler (Orta Doğu Ülkeleri, Balkan Ülkeleri gibi)

Türkiye'nin Sağlık Turizmi Fırsat ve Tehditleri

Sağlık turizmi dünyada ve ülkemizde ortalama yıllık %20'den fazla hızla büyüyen bir alternatif turizm çeşididir. Bu sektörün dünyada yıllık ticari hacmi yaklaşık 100 milyar USD olup, 20 milyonu aşkın insan, sağlık turizmi amacıyla seyahat etmektedir. YASED tarafından açıklanan raporda dünyada Türkiye'nin sağlık turizminden aldığı payın %1 olduğu açıklanmıştır (YASED, 2013). Bu kapsamda sağlık ve tıbbi nedenlerle ülkemize gelenlerin sayısı, 2003 yılında 139 bin 971 kişiyken, bu sayı 2008 yılında 224 bin 654 kişiye ve 2014 yılında ise 414 bin 658 kişiye ulaşmıştır. Bu ise ülkemizde sağlık turizmi kapsamında günde ortalama 1136 kişinin tedavi gördüğü anlamına gelmektedir (<http://turkiyede-saglik>, 2016).

Özellikle turizm ülkelerinde turizmin 12 aya yayılması, turizm sektörünün sürdürülebilirliği ve rantabilitesi için en önemli alternatif turizm çeşidi olan sağlık turizminin geliştirilmesi bir zorunluluk ve fırsat olmuştur. Ülkemize gelen turistlerin ortalama bir hafta kalmakta ve toplamda 700 USD civarında ödeme yapmaktadırlar. Ancak ülkemize tedavi amaçlı gelen bir yabancı hasta (medikal turist) ortalama 10 gün kalmakta 10 bin USD, rehabilitasyon amaçlı gelen yabancı hasta ortalama bir ay kalmakta ve 7 bin USD sadece sağlık kuruluşuna ödemek yapmaktadır. Ayrıca bu yabancı hastalar mutlaka yanlarında en az bir refakatçisi ile gelmekte konaklama ve sağlık dışı diğer harcamaları da 2-3 bin USD'yi geçmektedir. Kısacası sağlık turistlerinin sayıları az olsa da ülkeye bıraktıkları döviz miktarı normal turistlere göre 10-15 kat daha fazladır (Aydın, 2014, s.9).

Türkiye'nin *termal ve SPA wellness turizm potansiyeline* bakıldığında; Türkiye bulunduğu konum itibarıyla medeniyetler beşiğidir. Türkiye'nin yer aldığı Anadolu coğrafyası eski çağlardan beri bölgenin sağlık merkezi olmuştur. Termal kaplıcalar, tarihi şifahaneler, Türk hamamları Türkiye'de sağlık hizmetlerinin geleneksel örnekleridir. Bu kapsamda Türkiye, termal su kaynakları bakımından büyük bir öneme sahiptir. Ülkenin termal suları, hem debi ve sıcaklıkları hem de çeşitli fiziksel ve kimyasal özellikleri ile Avrupa'daki termal suların daha üstün nitelikler taşımaktadır (Aydın, 2014, s.23). Termal Turizm Master Plan'ında (2007-2023) belirlenen kısa, orta ve uzun dönemli planlarda kısa dönemde (2007-2012) 50.000, orta dönemde (2012-2017) 100.000 ve uzun dönemde (2017-2023) ise 500.000 yatak kapasitesine ulaşılması hedeflenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007). Sağlık Bakanlığı tarafından kür merkezi için uygun görülen turizm işletme belgesi almış 63 tesisin yatak sayısının 19.212, turizm yatırım belgesi almış 18 tesisin yatak sayısının da 8.454 olduğu gözlemlenmiştir. Bu kapsamda yerel idareler tarafından belgelendiren 35 tesisin 6.174 yatağa sahip olduğu da belirlenmiştir. Bu veriler doğrultusunda Türkiye'nin kısa dönem hedeflerinde istediği yatak sayısına ulaştığını fakat termal turizm konusunda öncü olan bazı Avrupa ülkelerinden geride olduğunu söyleyebiliriz. Termal turizm açısından ise Avrupa ülkelerinden Almanya'da termal tesislerin toplam yatak kapasitesi 750.000'dir. Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'da termal merkezlerinde senede 500.000'e yakın hastaya tedavi hizmetleri verilmektedir. Fransa'da 104, İspanya'da 128 adet ve İtalya'da ise 360 civarında termal tesis bulunmakta, Rusya'da çok sayıda kür merkezi bulunmakta olup yılda 8 milyon turistin geldiği belirtilmektedir. Japonya'da 1500 adet kaplıcada 100 milyon geceleme kapasiteli termal turizm olduğu, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Arkansas eyaletinde 55 bin kişinin yararlanacağı termal tesislerin yapılmış olduğu, Hawaii'de turizmi 12 aya yaymak için termal suların yararlanılarak yeni kurulan tesisler ile termal turizm ağırlıklı uygulamalara başladığı belirtilmektedir (Özer ve

Songur, 2012, s.74-75). Tütüncü ve diğerlerine (2011, s.91) göre Türkiye'nin termal turizm konusunda yeteri kadar tercih edilmemesinin sebebi Avrupa'da var olan tesislerin kalitesinin ve standartlarının olmamasıdır. Bir diğer önemli alan ise spa&wellness turizmidir ve dünya çapında 400 milyarlık bir ciroya sahiptir (Ergüven, 2010, s.87). Türkiye'nin sahip olduğu su kaynaklarını düşündüğümüzde bu alanda da yüksek bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Bu alanın günümüzde dünyada hızlı bir şekilde geliştiği, resort ve otel komplekslerinin yer almaya başladığı, Türkiye'de ise henüz gelişmekte olduğu vurgulanmıştır (Özsarı ve Karatana, 2013, s.140)

Türkiye'nin *sağlık turizminde yeni pazar fırsatları* da söz konusudur. Dünya sağlık turizminde hem maliyet avantajı, hem gezme fırsatı, hem de kaliteli teknolojik altyapı sunan Türkiye, uluslararası hastaların tercihlerinin başında gelmektedir. Sağlık Bakanlığı'nın 2013-2017 stratejik eylem planında, 2023 sağlık vizyonu ve hükümet programı ile Türkiye'de sağlık alanında diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğini sürdürmek ve Türkiye'yi bölgesinde cazibe merkezi haline getirmek ve sınır ötesi sağlık hizmetleri sunum kapasitesini artırmak hedeflenmektedir (Kaya vd., 2013). Türkiye 10. Kalkınma Planı 2014-2018 Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programına bakıldığında; termal turizmde 1.500.000 (600.000 tedavi amaçlı) yabancı termal turiste hizmet etmek, medikal turizmde dünyanın ilk beş destinasyonu içerisinde olmak, 750.000 medikal yabancı hastanın tedavi edilmesi ve ileri yaş turizminde 150.000 yabancı turistin ülkemizi ziyaret etmesini sağlamak gibi hedeflerin olduğu görülmektedir (Kaya vd., 2013). Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Taslak Raporu'nda da sağlık turizmi konusu öncelikli alanlardan biri olarak incelenmektedir. Bu rapora göre; Türkiye uzun vadeli bir turizm stratejisine sahiptir. Stratejinin ana hedefi ise 2023 yılında dünyanın en çok turist çeken ve en fazla turizm geliri elde eden ilk 5 ülkesinden biri olmaktır (Aydın, 2012, s.94). Avrupa'da yaşayan Türk vatandaşları ile İpek Yolunun ana güzergahında olan Türk kültür coğrafyasındaki Türk Cumhuriyeti vatandaşları farklı kültürlere ve dillere sahip olan sağlık personelinin sağlık hizmeti almak yerine Türkiye'de, kendi kültürlerine uygun, kendi dillerinde hizmet veren sağlık personelinin güvendikleri hizmeti almak istemektedir (Topuz, 2012, s.86). Bu bağlamda Sağlık Bakanı Müezzinoğlu, Türkiye'nin sağlık turizminde, bölgesinde önemli bir merkez haline geldiğini, sağlık turizminde Türkiye'yi tercih eden ülkelerin başını Rusya ve Türk Cumhuriyetlerinin çektiğini ifade etmiştir (www.turizmyatirimdergisi.com.tr, 2017). Dolayısıyla Türkiye'ye sağlık turizmi kapsamında İran ve Irak'tan ciddi düzeyde turist gelmekte fakat en öndeki ülke Rusya ve Türk Cumhuriyetleridir. Bu ülkelerden sağlık turizmi kapsamında bugün Türkiye'ye yaklaşık 2.5 milyar dolarlık bir gelir söz konusudur. Bu rakamı Türkiye 2014 yılında 5 milyar doların üzerine çıkarmayı hedeflemektedir (İstanbul Ajansı, 2014). Bu bağlamda

Türkiye'nin sağlık turizmi kapsamında hedef gördüğü ülkeler başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, Rusya, Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Arap ülkeleri ile birlikte Türk Cumhuriyetleridir.

Türkiye'de *sağlık turizminin kalite düzeyine* bakıldığında, Türkiye, son yıllarda sağlık turizminin en gözde destinasyonları arasında sayılmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye'de gerçekleşen sağlık reformu ile ülkenin her köşesinde eşit sağlık hizmeti sunulur hale gelmiştir. Her ile nitelikli kamu hastaneleri yapılmıştır. Bunun yanında özel sağlık sektöründe de atılımlar yapılmıştır. Medikal turizm açısından elverişli şehirlerde beş yıldızlı oteller, sağlık turistlerine ekonomik ve kaliteli hizmet sunar hale gelmiştir. Türkiye dünya standartlarında eğitimli yabancı dil bilen sağlık personeli, yabancı hekim çalıştırma olanağı ile Avrupa ülkeleri ile kıyaslanabilir Joint Commission International (JCI) tarafından akredite olmuş görece uygun fiyatlı sağlık hizmetleri sunulmaktadır (Topuz, 2012, s.85). Ülkemizde 50'ye yakın JCI ile akredite edilmiş uluslar arası standartlarda hizmet veren sağlık kuruluşumuz vardır. Wong ve diğerlerine (2014) göre sağlık turizminde öncü olan ülkelerden Hindistan ve Singapur'da 21 tane akredite edilmiş sağlık kuruluşu yer almaktadır. Bu sonuçlardan hareketle Türkiye'deki medikal turizm için hizmet veren sağlık kurumlarının teknoloji ve hizmet kalitesi bakımından iyi düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

Sağlık turizmi kapsamında *Türkiye'nin erişilebilirlik durumuna* bakıldığında, Asya ve Avrupa kıtaları arasında bulunan Türkiye'ye ulaşım bu anlamda çok kolay ve ekonomiktir. Türkiye, coğrafi konum itibarıyla Ortadoğu'ya ve Avrupa'ya hakim bir bölge üzerindedir. Bu nedenle hem Doğu hem de Batı'dan gelen turistlerin Türkiye bir nevi buluşma noktası olmaktadır (Aydın, 2014, s.76). Uçuş mesafesi olarak 2 ya da 3 saatlik bir uçuşla Türkiye'den çevredeki bütün bölgelere uçuş imkanı mevcuttur. Türkiye'ye yaklaşık 70 ülkeden vize alınmadan gelinebilmekte ve 110 kadar ülkeden de tek uçak biletiyle ulaşılabilir. Bu nedenle ilk planda çevre ülkelerden olmak üzere uzak ülkelerden de milli havayolumuz Türk Hava Yolları ile ülkemize her gün uçuş imkanı bulunmaktadır. Sağlık turizmi alanında da böylesine büyük bir filo anında ihtiyaca cevap vererek hasta akış hızını hızlandırmaktadır. Bu durum ülkemizin sağlık turizmi altyapısına büyük fayda sağlamaktadır. Örneğin Türk Hava Yolları, medikal turizmden Türkiye'nin daha çok pay alması için "Medikal Turizm Paketi" kapsamında yurtdışından gelecek hastaların anlaşmalı sağlık kuruluşundan temin edecekleri hasta kabul yazısını biletleme ve check-in esnasında beyan etmesi halinde yüzde 20'ye varan oranlarda indirim uyguluyor. Söz konusu yolculara ilave bagaj hakkı ve cezasız rebooking imkânları da veriliyor. Üstelik bu avantajlardan hasta yanında seyahat eden, en fazla iki refakatçi de faydalanabiliyor (Aydın, 2014, s.77).

Sağlık turizmi kapsamında Türkiye'nin özellikle *medikal turizmin bazı alanlarında ciddi üstünlüklere sahip* olduğu söylenebilir. Türkiye'nin özellikle iç hastalıkları, ortopedi, kadın hastalıkları ve doğum en sık sınır ötesi hasta kabul ettiğimiz branşlardır. Bunların yanında diğer ülkelere göre yurt dışından en fazla göz ameliyatına yönelik hasta kabul edilen ülkenin Türkiye olduğunu da vurgulamak gerekir. Göz hastalıklarında özellikle; excimer laser cerrahisi, ön kamara cerrahisi, retina cerrahisi, şaşılık cerrahisi gibi üst uzmanlık dalları ülkemizde gelişmiştir. Göz ameliyatı için Türkiye'yi tercih eden turistler ülkede ortalama 4-5 gün kalmaktadır. Sadece göz ameliyatı için gelen hastalar ülkemize ortalama 2.500 Dolar döviz bırakmaktadır. Ayrıca başta saç ekimi olmak üzere estetik cerrahi konularında medikal turizmde diğer ülkelere göre mukayeseli üstünlüğe sahip konumda olduğu ifade edilebilir. Türkiye, Çocuk Sağlığı uzmanlıkları altında 18 farklı bilim dalı ya da üst ihtisas alanı olan bir kaç ülkeden biridir. Türkiye bugün kalp hastalıkları, estetik ve diş operasyonları kapsamında yurt dışına seyahat eden hastalar için önemli ülkeler arasındadır (Tontuş, 2015).

Türkiye *sağlık hizmetlerinin maliyeti* açısından da diğer ülkelere göre önemli avantajlara sahip bir ülke konumuna gelmiştir. Vitthal ve diğerleri (2015, s.249), Ünal ve Demirel (2011, s.107) tarafından yapılan çalışmalarda kişilerin sağlık kurumlarını seçmede tedavi fiyatlarının düşük olmasının çok önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda Türkiye, diğer ülkelere kıyasla tıbbi operasyon maliyetlerinde yüzde 60'a yakın tasarruf sağlamaktadır. Örneğin, kalp by-pass'ı olmanın Türkiye'de faturası 8 bin 500 ile 21 bin dolar arasındayken İspanya'da bu rakam 39 bin ile 43 bin dolar arasındadır. Almanya'da omurga füzyon ameliyatı olmak 29 bin dolar iken, Türkiye'de bu rakam 7 bin dolardır. Türkiye sadece zorunlu tıbbi operasyonlar için değil, saç ekimi ve estetik için de gözde bir destinasyon olarak görülmektedir. Saç ekimi Türkiye'de ortalama 5 bin TL iken bu rakam Avrupa'da 10 bin Euro, ABD'de 30 bin dolar seviyesindedir. Türkiye plastik cerrah sayısı açısından bin 200 cerrah ile dünyada 9'uncu sırada yer almaktadır. Hasta başına gelir ise 2 bin dolardan başlamakta, medikal turizmde ise bu rakam ortalama 12 bin dolara kadar çıkabilmektedir (www.tursab.org.tr, 2014). Dolayısıyla bu durum Türkiye'de sağlık turizminin her geçen gün büyümesini sağlamaktadır. TÜRSAB verilerine göre 2014 yılında 496 bin kişi sağlık turizmi kapsamında ülkemizi ziyaret ederken bu sayının 2015 yılında 600 bine ulaştığı tahmin ediliyor. Sağlık Bakanlığının yapmış olduğu yatırımlarla birlikte sağlık turizminden beklenen gelirin 2017-2018 yıllarında 9-10 milyar dolar, 2023 yılında ise 20-25 milyar dolar düzeyinde olacağı tahmin ediliyor (www.turizmyatirimdergisi.com.tr, 2017).

Türkiye'nin *nitelikli sağlık personeli* ile ilgili durumuna bakıldığında; Türkiye'de var olan hekim sayısının ortalamasının (100.000 kişiye düşen hekim sayısı) Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Avrupa Bölgesi, Üst Gelir Grubu Ülkeler, Orta-Üst

Gelir Grubu Ülkeler ve Dünya ortalamaları ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin dünya ve orta-üst gelir grubu ülkelere göre ortalamasının iyi olduğu, üst gelir grubu ülkeler ve DSÖ Avrupa Bölgesi'ne göre de çok düşük olduğu gözlemlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2015, s.143). Sağlık Bakanlığı'nın (2015, s.141) verilerine bakıldığında, uzman hekimlerinin yaklaşık olarak %30'nun ve dış hekimlerinin yaklaşık olarak %60'ının özel sektörde çalıştıkları belirlenmiştir. Bu sonuçtan hareketle Türkiye'deki özel hastanelerde bulunan hekimlerin kalitesinin yeterli düzeyde olduğunu ve kamudan özel sektöre geçişin olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'ye gelen hastaların yaklaşık olarak %83'ü özel sektörü tercih etmektedir. Bu sonuçlardan hareketle Türkiye'deki özel sağlık sektörünün sağlık turizmi kapsamında tercih edilen kurumlar olduğunu söyleyebiliriz. Sağlık personelleri konusunda en çok yaşanan sıkıntılar arasında ise özellikle *yabancı dil* sorunu olduğu söylenebilir. Kalkınma Bakanlığı (2014) tarafından yayınlanan "Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı Eylem Planı'nda" üzerinde durulan konulardan biri olmuş ve sağlık turizmi alanında çalışacak olan öğrenciler için mesleki yabancı dil dersinin konulması, yabancı dil bilgisi olan personellerin dağılımının yapılandırılması ve dil bilen personele "Sağlık Turisti Rehberliği/Uluslar arası Hasta Rehberliği" adı altında sertifika programları oluşturulması hedefler olarak belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda da Türkiye'de yabancı dil bilen sağlık personelinin azlığına vurgu yapılmaktadır.

Türkiye'de *sağlık turizmi ile ilgili mevzuata* bakıldığında, sağlık turizmi sağlıkta dönüşüm programı sonrasında desteklenmiş ve ilk olarak Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (seri no:7) uyarınca "sağlık alanında Türkiye'de yerleşmiş olmayan kişilere hizmet veren işletmelerin münhasıran bu faaliyetlerinden elde ettikleri kazancın %50'sinin beyan edilen kurum kazancından indirilebileceği" hükmü getirilmiştir. Ekonomi Bakanlığı tarafından çıkartılan Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ'indeki "ticaret heyeti, belgelendirme, yurt dışı tanıtım, pazara giriş, alım heyeti, yurt dışı birim ve danışmanlık" desteklerinin sağlık turizmini de kapsayacağı belirtilmiş ve "sağlık turizmine yönelik destekler" 2012/4 Sayılı Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğin Uygulama Usul ve Esasları Genelgesi'nde düzenlenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016). Yapılan çalışmalar sonucunda hasta hakları, sigorta, eğitilmiş personel istihdamı ve tercüman gereksinimi konularında düzenlemeler yapılması gerektiği, mevzuat çalışmalarında boşluk olduğu belirlenmiştir (Aslanova, 2013, s.134-140).

Sağlık turizminin *Türkiye ekonomisine de önemli oranda katkı sağladığı* da söylenebilir. Bu bağlamda hedef 2023 yılında 2 milyon uluslararası hastayı Türkiye'de tedavi etmek olarak belirlenmiştir. Bu nedenle hem turizmciler hem de sağlık sektörü açısından önemli altyapı yatırımlar sürdürülmektedir. Altyapı çalışmaları tamamlandıktan sonra sağlık turizminden gelir beklentisi 2017-2018

yıllarında 9-10 milyar dolar, 2023 yılında da 20-25 milyar dolar olacağı beklenmektedir. TÜRSAB Başkanı Başaran Ulusoy, Türkiye'nin 2013 yılı itibarıyla turizm gelirlerinin 32.3 milyar dolar olduğunu, aynı dönemde sağlık turizminden elde edilen gelirin 2.5 milyar dolar düzeyinde olduğunu, Türkiye'nin mevcut potansiyelinin karşılığının bu olmadığını, sağlık turizminin toplam gelirlerinin bazı ülkelerde yüzde 20'leri aştığından Türkiye'nin bu konuda daha çok çaba sarf etmesi gerektiğini belirtmektedir (www.tursab.org.tr, 2014).

Türkiye'nin sağlık turizmi kapsamında karşı karşıya kaldığı tehditleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Tontuş, 2015; Aydın, 2012): Sağlık turizmi kapsamında tedavi olan hastalardan sağlanan ekonomik değerın sağlık çalışanına yansıtılamaması nedeniyle nitelikli doktor ve sağlık personelinin kamudan daha fazla kazanabilecekleri özel sağlık kuruluşlarını tercih etmeleri. Kontrolsüz ve koordinasyonsuz şekilde uygulanan fiyat politikası nedeniyle aynı ülke vatandaşlarına aynı hastalık tedavisinde kesilen çok farklı faturaların olması. Yurt dışından gelen hastaların ekonomik getirisinin yurt içindeki hastaların getirisine oranla daha fazla olmasından dolayı, hastanelerin yurt dışından gelen hastalara odaklanması sonucunda, yurt içindeki hastalara verilen hizmet kalitesinin düşmesi. Yurt dışından gelen hastalarla birlikte ülkemiz florasında nadir karşılaşılan bulaşıcı hastalıklar ile karşılaşması ihtimalinin olması. Türkiye'de sunulan sağlık hizmeti sonrasında ortaya çıkan komplikasyon veya ameliyat sonrası bakım ihtiyacının, hastanın kendi ülkesinde giderilmek zorunda olması nedeniyle bu konuda yaşanabilecek sıkıntıların olması. İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün gibi ülkelerden gelen rekabet baskısının olması.

SONUÇ

Dünya nüfusunun artması, yaşam kalitesinin yükselmesi, yaşlı nüfusun oransal olarak artması, çeşitli ülkelerde sağlık hizmeti maliyetlerinin yükselmesi sebebiyle, insanlar daha kaliteli ve görece ucuz hizmet alabilecekleri ülkelere yönelmişlerdir. Bu bağlamda Türkiye, sağlık hizmetlerinin sunumunda, insan kaynağı kalitesi, ekonomik bedeli ve ileri teknoloji kullanımı ve uluslar arası standartların uygulanmasıyla bölgesinde gerçek bir sağlık üssü haline gelmiştir. Son yıllarda başta çevre ülkeler olmak üzere Orta Asya, Orta Doğu, Afrika ülkeleri ve birçok Avrupa ülkelerinden hatta ABD'den yüz binlerce hasta tedavi olmak için ülkemize gelmektedir.

Türkiye sağlık turizmi ile bölgenin sağlık merkezi olma yolunda güçlü bir ülke konumundadır. Hemen hemen dünyanın her yerinden organ nakli, kemik iliği nakli, onkoloji, beyin ve sinir cerrahisi, genel cerrahi gibi branşlardan hastaların kaliteli, ucuz ve konforlu tedavi alabildikleri Türkiye önemli bir kavşak konumundadır. Özellikle sunulan sağlık hizmetlerinin oldukça ucuz, güvenilir ve dünya standartlarında olması da Türkiye'nin sağlık turizmindeki önemini

giderek artırmaktadır. Örneğin Almanya'da sağlık harcamalarının %60'ı sigorta tarafından karşılanırken geriye kalan %40'ını vatandaş ödemektedir. Fakat Türkiye'de yapılan göz tedavisi ücreti vatandaşın ödediği %40'tan bile ucuza gelebilmektedir. Medikal estetik ve saç ekimi uygulamaları alanında da Türkiye önemli bir kavşak konumundadır. Türkiye'ye yaklaşık 70 ülkeden vize alınmadan gelinebilmekte ve 110 kadar ülkeden de tek uçak biletiyle ulaşılabilir.

Türkiye, ağırladığı yabancı hasta sayısı temelinde dünyada ilk 10'da bulunmaktadır. Destinasyon olarak Türkiye'nin avantajları arasında 52 adet JCI akredite ve diğer uluslararası akreditasyona sahip birçok hastanenin bulunması, özel grup hastanelerin çokluğu ve kalitelerinin yüksek olması, kamu hastanelerinin Sağlık Bakanlığı'nın uyguladığı yüksek standartlara uyması, iklim şartlarının birçok Avrupa ülkesine göre daha uygun olması ve coğrafi olarak Asya-Avrupa-Afrika üçgeninin tam ortasında önemli bir kavşak noktasındadır.

Sağlık turizmi potansiyeli açısından önemli bir konumda olan Türkiye'nin karşılaştığı fırsat ve tehditlere sağlık turizminin farklı yönlerinden bakıldığında; Türkiye *termal turizmde* kısa dönem hedeflerinde istediği yatak sayısına ulaşmıştır, fakat termal turizm konusunda öncü olan bazı Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmıştır. Bunun en temel nedenleri olarak; Türkiye'nin Avrupa ülkelerine göre bu alanda yeni olması, yeterli alt yapısının olmaması ve Avrupa'da var olan tesislerin kalitesinin ve standartlarının Türkiye'deki tesislerde olmaması olarak sıralanabilir. Türkiye'nin spa&wellness turizminde ise sahip olduğu su kaynakları yönünden bu alanda yüksek bir potansiyele sahip olduğu, bu alanın günümüzde dünyada hızlı bir şekilde geliştiği, resort ve otel komplekslerinin yer almaya başladığı, Türkiye'nin ise henüz bu turizmde gelişme aşamasında olduğu ifade edilebilir.

Türkiye'nin *sağlık turizminde yeni pazar fırsatları* yakalama kapsamında gerek Türkiye 10. Kalkınma Planı 2014-2018 Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programında, gerek Sağlık Bakanlığı'nın 2013-2017 stratejik eylem planında ve gerekse Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Taslak Raporu'nda Türkiye'yi bölgesinde cazibe merkezi haline getirmek ve sınır ötesi sağlık hizmetleri sunum kapasitesini artırmak hedeflenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin sağlık turizmi kapsamında hedef gördüğü ülkeler başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, Rusya, Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Arap ülkeleri ile birlikte Türk Cumhuriyetleridir. Bununla birlikte sağlık turizmi konusunda İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün gibi ülkelere gelen rekabet baskısının olması da bir tehdit olarak algılanabilir.

Türkiye *sağlık turizminin kalite düzeyi* açısından değerlendirildiğinde, Avrupa ülkeleri ile kıyaslanabilir Joint Commission International (JCI) tarafından akredite olmuş görece uygun fiyatlı 50'ye yakın uluslar arası standartlarda hiz-

met veren sağlık kuruluşuna sahiptir. Fakat bu kuruluşların büyük çoğunluğunun özel hastaneler olması kamu hastanelerine olan ilgiyi azaltmaktadır. Nitekim yurt dışından gelen hastaların ekonomik getirisinin yurt içindeki hastaların getirisine oranla daha fazla olmasından dolayı, hastanelerin yurt dışından gelen hastalara odaklanması sonucunda, yurt içindeki hastalara verilen hizmet kalitesinin düşmesi de bu durumun bir diğer sonucu olarak ifade edilebilir. Yine sağlık turizmi kapsamında Türkiye'yi tercih edenlerin en önemli avantajlarından biri de *sağlık kuruluşlarına ulaşım ve erişimlerinin kolay ve ucuz* olmasıdır. Türkiye, coğrafi konum itibarıyla Ortadoğu'ya ve Avrupa'ya hakim bir bölge üzerindedir. Uçuş mesafesi olarak 2 ya da 3 saatlik bir uçuşla Türkiye'den çevredeki bütün bölgelere uçuş imkanı mevcuttur. Türkiye'ye yaklaşık 70 ülkeden vize alınmadan gelinebilmekte ve 110 kadar ülkeden de tek uçak biletiyle ulaşılabilir. Türkiye'nin özellikle *medikal turizmin bazı alanlarında ciddi üstünlüklere sahip* olduğu söylenebilir. Türkiye'nin özellikle iç hastalıkları, ortopedi, kadın hastalıkları ve doğum, göz hastalıkları, saç ekimi, estetik cerrahi, kalp hastalıkları, diş operasyonları ve çocuk sağlığı gibi branşlarda medikal turizmde diğer ülkelere göre mukayeseli üstünlüğe sahip konumda olduğu ifade edilebilir. Türkiye *sağlık hizmetlerinin maliyeti* açısından da diğer ülkelere göre önemli avantajlara sahip bir ülke konumuna gelmiştir. Yapılan araştırmalarda Türkiye, diğer ülkelere kıyasla tıbbi operasyon maliyetlerinde yüzde 60'a yakın tasarruf sağlamaktadır. Fakat kontrolsüz ve koordinasyonsuz şekilde uygulanan fiyat politikası nedeniyle aynı ülke vatandaşlarına aynı hastalık tedavisinde kesilen çok farklı faturaların olması da önemli bir tehdit olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de her ne kadar sunulan sağlık hizmeti ucuz olsa da, sağlık hizmeti sonrasında ortaya çıkan komplikasyon veya ameliyat sonrası bakım ihtiyacının, hastanın kendi ülkesinde giderilmek zorunda olması nedeniyle bu konuda yaşanabilecek sıkıntılar da bir diğer önemli sorun olarak görülebilir. Türkiye'nin *nitelikli sağlık personeli* ile ilgili durumuna bakıldığında, Türkiye'de var olan hekim sayısının ortalamasının (100.000 kişiye düşen hekim sayısı) üst gelir grubu ülkelere göre düşük fakat dünya ortalamasına göre iyi olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Türkiye'deki özel hastanelerde bulunan hekimlerin kalitesinin yeterli düzeyde olduğunu ve kamudan özel sektöre geçişin olduğu ve sağlık turizmi kapsamında ülke dışından gelen hastaların daha çok özel hastaneleri tercih ettikleri söylenebilir. Dolayısıyla nitelikli doktor ve sağlık personelinin kamudan daha fazla kazanabilecekleri özel sağlık kuruluşlarını tercih etmektedirler. Sağlık personelleri konusunda en çok yaşanan sıkıntılar arasında ise özellikle *yabancı dil* sorunu olduğu söylenebilir. Türkiye'de *sağlık turizmi ile ilgili mevzuata* bakıldığında, sağlık turizmi sağlık dönüşüm programı sonrasında desteklenmiş olmakla birlikte hasta hakları, sigorta, eğitimli personel istihdamı ve tercüman gereksi-

nimi konularında düzenlemeler yapılması gerektiği, mevzuat çalışmalarında boşluk olduğu ifade edilebilir.

Türkiye'nin sağlık turizmindeki potansiyelini fırsata çevirebilmesi ve güçlendirmesi diğer taraftan karşılaşılabileceği risk ve tehditleri de en aza indirebilmesi konusunda şu öneriler yapılabilir.

Öncelikle turizm sağlığı ve turistlere yönelik sağlık hizmetlerinin kaliteli ve etkin olarak verilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı'nın yanı sıra sağlık turizmiyle ilgili olan diğer kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile hastaneler daha koordineli ve bütüncül çalışmalıdır. Türkiye'nin sağlık turizmi potansiyeline sahip bölge ve illerinin sağlık turizminin farklı bölümleri (medikal turizm, termal turizm, SPA ve Wellnes, ileri yaş turizmi vb.) kapsamında derinlemesine analizler yapılarak "sağlık turizmi stratejik planı" oluşturulmalıdır. Oluşturulan stratejik plan kapsamında coğrafyası, iklimi, kültürü vb. özellikleri ile farklı sağlık turizmi türlerine katkı sunabilecek bölge ve illerde ciddi yatırımlar gerçekleştirilmelidir. Yani ciddi sağlık turizmi potansiyeline sahip bölge ve iller farklı sağlık turizmi türlerinde markalaştırılmalıdır. Türkiye'nin Afrika ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri ile sağlık turizmi konusunda tanıtım ve işbirliği imkânları en üst seviyede değerlendirilmelidir. Sağlık turizminin gelişmesi için uluslararası akreditasyon, yabancı dil ve tanıtım çok önemlidir. Sağlık turizmine hizmet verecek profesyoneller ve yardımcı personel mutlaka eğitilmeli ve dil problemi çözülmelidir. Sağlık turizmi kapsamında dünya ile entegre olabilecek bilgi alt yapısı oluşturulmalıdır. Böylece dünyadaki sağlık turizmi açıklarını kapatabilecek proaktif politikalar üretilerek uygulamaya aktarılmalıdır. Sağlık turizmine hizmet eden kurum ve kuruluşların faaliyet ve yapıları standardize (belgelendirme, akredite vb.) edilerek gerekli şartları sağlayan kuruluşlar devlet tarafından teşvik edilmelidir. Kamu hastanelerinin de akredite olmasına önem verilmelidir. Yurt dışından gelen hastaların Türkiye'de daha uzun süre kalabilmesine yönelik sosyal ve kültürel faaliyetler hayata geçirilmelidir. Sağlık sektöründe nitelikli personel yetiştirmeye yönelik eğitim alt yapısı güncellenmelidir. Sağlık turizmi alanında yatırım yapacak yabancı ve yerli yatırımcılar için gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır. □

KAYNAKÇA

- Akın, C.S. (2007). *Sağlık ve sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye’de sağlık sektörü harcamaları*. YYLT, Adana, Çukurova Üniversitesi, SBE.
- Aslanova, K. (2013). Türkiye’de sağlık turizmi ve sağlık turizmi hukuku, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2(3), ss. 129-145
- Aydın, G. ve Aydın, B. K. (2015). Dünya’da ve Türkiye’de sağlık turizmi pazarlama uygulamaları ve karşılaştırmalı durum analizi, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, Sayı:16, Temmuz:1-21
- Aydın, D. (2014). *Türkiye sağlık turizmi el kitabı*, www.visitturkeyforhealthcare pocket book, Aren Tanıtım, İstanbul
- Aydın, O. (2012). Türkiye’de alternatif bir turizm; sağlık turizmi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23), 91-96
- Edinsel, S. ve Adıgüzel, O. (2014). Türkiye’nin sağlık turizmi açısından son beş yıldaki dünya ülkeleri içindeki konumu ve gelişmeleri, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 167-190
- Ergüven, M.H. (2010). Wellness, medical wellness ve turizm, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(2), 87-95
- Gülen, K.G. ve Demirci, S., (2011). *Türkiye’de sağlık turizmi sektörü*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2011-39, İstanbul
- İçöz, O. (2009). Sağlık turizmi kapsamında medikal (tıbbi) turizm ve Türkiye’nin olanakları, *Journal of YasarUniversity*, 4(14), 2257-2279
- İstanbul Ajansı, (2014). *Sağlık turizminde Türkiye tercih ediliyor!*, <http://emlakkulisi.com/saglik-turizminde-turkiye-tercih-diliyor/223482> Adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 27.02.2016).
- Khan, S. and Alam, S. (2014). Kingdom of saudi arabia: a potential destination for medical tourism, *Journal of Taibah University Medical Sciences*, 9(4), 257-262
- Kaya, S., H.H., Yıldırım, S., Karsavuran, Ö.Ö. (2013). *Türkiye medikal turizm değerlendirme raporu 2013*, Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Pozitif Matbaa: Ankara
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007). *Türkiye turizm stratejisi (2023)*, Yayın No: 3085: Ankara
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü <http://www.ktb.yatirimisletmeler.gov.tr/TR,11478/dunyada-saglik-ve-termal.turizm.html> Adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 08.03.2016)
- Mueller, H. ve Kaufmann, E.L. (2001). Wellness tourism: market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry, <https://www.google.com.tr/url> Adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 19.03.2016).
- Özer, Ö. ve Songur, C. (2012). Türkiye’nin dünya sağlık turizmindeki yeri ve ekonomik boyutu, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 7, Güz, 69-81
- Özsarı, S.H. ve Karatana, Ö. (2013). *Sağlık turizmi açısından Türkiye’nin durumu*, J. Kartal TR, 24(2), 136-144

- Ross, K. (2001). Health tourism: an overview, HSMIAI Marketing Review, <http://www.hospitalitynet.org/news/4010521.search?query=%22health+tourism%22>. Adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 12.01.2016).
- Sağlık Bakanlığı, (2013). *Türkiye medikal turizm değerlendirme raporu 2013*, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı: Ankara
- Sağlık Bakanlığı, (2015). *Sağlık istatistikleri yıllığı 2014*, Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Ankara
- Tontuş, H.Ö. (2015). Türkiye'nin sağlık turizmi açısından önemi, *Hastane Dergisi*, Cilt: 17, Sayı, 77
- TÜRSAB, (2014). *2014 sağlık turizmi raporu*, http://www.tursab.org.tr/dosya/12186/saglikturizmraporu_12186_5485299.pdf, Adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 19.02.2016).
- Tütüncü, Ö., Kiremitçi, İ. ve Çalışkan, U. (2011). Sağlık turizmi, güvenlik ve kalite, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 91-93
- Ünal, A. ve Demirel, G. (2011). Sağlık turizmi işletmelerinden yararlanan müşterilerin beklentilerinin belirlenmesine yönelik bolu ilinde bir araştırma, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 106-115
- Vitthal, P.C., Subhash, A.R., Sharma, B.R. and Ramachandran, M. (2015). Emerging trends and future prospects of medical tourism in india, *Journal of Pharmaceutical Sciences and Research*, 7(5), 248-251
- Wong, K.M., Velasamy, P. and Arshad, T.N. (2014). Medical tourism destinations swot analysis: a case study of malaysia, thailand, singapore and india", *SHS Web Conferences* 12, 1-8
- YASED, (2013). YASED faaliyet raporları, http://www.yased.org.tr/Files/Faaliyet_Raporlar/YASED_FR-dsk.pdf, Adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 14.02.2016)
- Yereli, A. B., ve Kara, T. (2012). Türk devletlerinin yeni hamle sahası: sağlık turizmi, *International Conference on Eurasian Economies*, 353
<https://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/1-10451/saglik-turizmi-cesitleri.html>
Adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 05.02.2016)
- <http://turkiyede-saglik-turizminde-rekor-kirildi/359698> Adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 14.02.2016)
- http://www.ab.gov.tr/files/pub/avrupanin_geleceginde_anahtar_turkiye.pdf (Erişim Tarihi: 27.04.2017)
- <http://www.dunya.com/sectorler/turizm/turist-sayisi-2016da-yuzde-30-azaldi-haberi-347944> (Erişim Tarihi: 27.04.2017)
- <http://www.turizmyatirimdergisi.com.tr/haber-detay-254-turkiye-dunyanin-en-iyi-saglik-turizmi-destinasyonuna-donusebilir.html> (Erişim Tarihi: 27.04.2017)

